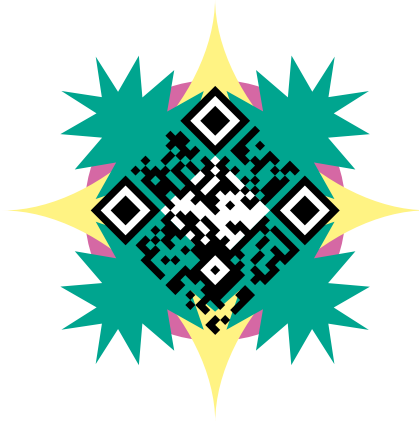

Sporen van migratie in Leiden

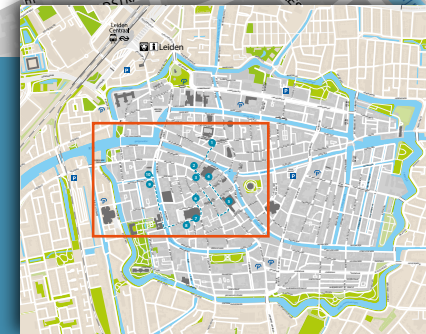
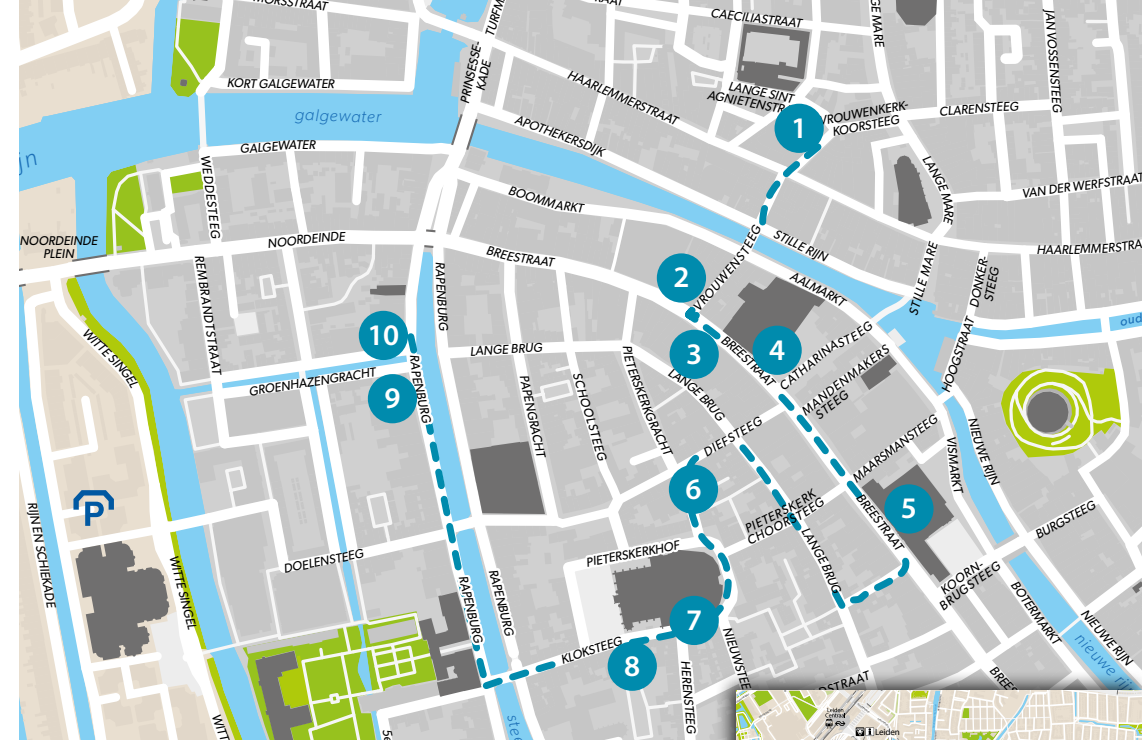
In de zestiende en zeventiende eeuw verwelkomde Leiden een grote instroom aan vluchtelingen: Franse protestanten (hugenoten) die in eigen land niet welkom waren, en inwoners van de Zuidelijke Nederlanden (Antwerpen, Gent, Brugge) die waren gevlucht voor het geweld van de Tachtigjarige Oorlog. Deze wandeling voert langs plekken die te maken hebben met migranten die van betekenis zijn geweest voor de Sleutelstad.

Teksten: Alisa van de Haar, Johannes Müller en Jeroen van der Heide / Universiteit Leiden

Foto's: Pim Rusch

Deze wandeling wordt u aangeboden door

1. Restanten Vrouwekerk, Vrouwenkerkhof
2. Voormalige drukkerij Plantijn/Raphelengius, Breestraat 50
3. Voormalig woonhuis Lipsius, Breestraat 55
4. Waalse kerk, Breestraat 60
5. Stadhuis, Breestraat 102
6. Jean Michelhof, Pieterskerkstraat 10
7. Pieterskerk, Kloksteeg 16 (graf van D. Heinsius & Marnix-raam)
8. Jan Pesijnhof, Kloksteeg 21
9. Bibliotheca Thysiana, Rapenburg 25
10. Voormalig woonhuis Descartes, Rapenburg 21

1 Restanten Vrouwekerk, Vrouwenkerkhof

Op het Vrouwenkerkhof staan de restanten van de Vrouwekerk, die in de veertiende eeuw gebouwd werd. Na haar gedeeltelijke verwoesting door Spaanse kanonskogels tijdens het Beleg van Leiden werd het gebouw gekocht door een rijke dame die de hugenoten (protestantse vluchtelingen uit Frankrijk) gunstig gezind was. De kerk werd in 1584 in gebruik genomen als Waalse (oftewel Franse) kerk, met het Frans als voertaal. In de negentiende eeuw werd de kerk gesloopt, omdat ze in verval was geraakt nadat veel hugenoten naar de Nieuwe Wereld waren getrokken. Een noemenswaardig graf op het kerkhof was dat van de protestantse Carolus Clusius (1526-1609), een Franstalige geleerde uit de Zuidelijke Nederlanden, die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de verspreiding van de oorspronkelijk Zuid-Amerikaanse aardappel en Turkse tulp. Clusius' graf is in 1819 overgebracht naar de Pieterskerk.

2 Voormalige drukkerij Plantijn, Breestraat 50

Op Breestraat 50 bevindt zich tegenwoordig de sociëteit van studentenvereniging Minerva. Vroeger bevond zich op dit adres echter de drukkerij van de Fransman Christoffel Plantijn (1520-1589). Plantijn had zich in 1555 gevestigd in Antwerpen, waar hij zou uitgroeien tot een van de belangrijkste drukkers van de Lage Landen. Vanwege de troebelen gerelateerd aan de Tachtigjarige Oorlog vestigde hij zich in 1576 in Leiden. In Leiden werd hij drukker voor de universiteit en later zelfs officiële drukker van de Staten-Generaal. Een bekend werk van Plantijn was de Koningsbijbel, die hij tussen 1568 en 1572 uitbracht met steun van koning Filips II van Spanje. Deze Bijbel werd meertalig uitgegeven, te weten in het Grieks, Latijn, Aramees, Syrisch en Hebreeuws, om zo een uitgave te realiseren waarin de Bijbelteksten konden worden vergeleken. Deze polyglotbijbel leverde Plantijn de titel van aardsdrukker van de koning op.

3 Voormalig woonhuis Lipsius, Breestraat 55

Op Breestraat 55 bevindt zich het oude woonhuis van Justus Lipsius, een belangrijke, van origine Zuid-Nederlandse, zestiende-eeuwse humanist, filoloog en historiograaf. Hij studeerde in Leuven, maar verliet het door oorlog geteisterde Zuiden en werkte lange tijd aan de destijds gereformeerde Leidse universiteit als docent. De universiteit was in 1575

door Willem van Oranje geschonken aan de stad Leiden als cadeau voor het ontzet van de Spaanse bezetting. De universiteit was ten tijde van haar stichting op zoek naar prestigieuze geleerden om de verschillende leerstoelen te vullen; Lipsius was een van hen. Een van Lipsius' leerlingen was prins Maurits, zoon van Willem van Oranje. Lipsius publiceerde boeken via de drukkerij van Plantijn (zie punt 2). Tot viermaal toe werd Lipsius verkozen tot rector magnificus van de universiteit.

4 **Waalse kerk, Breestraat 60**

De Église wallonne de Leyde, oftewel de Waalse kerk van Leiden, werd in 1638 in gebruik genomen door uit Frankrijk gevluchte hugenoten. Deze locatie behoorde sinds de dertiende eeuw toe aan het Sint-Catharinagasthuis, dat onderdak en verzorging bood aan de armen, zwervers en zieken van Leiden. Van oorsprong was de kerk katholiek, maar met de opmars van het protestantisme werd de katholieke mis in 1573 officieel verboden door de Staten van Holland. Elf jaar later werd de locatie officieel ingewijd als Waalse kerk. Waals wil in deze zin niet zeggen 'uit Wallonië', maar eerder Franstalig. Interessant is dat deze kerk de opvolger is van de Vrouwekerk (zie punt 1), die door de grote aanwas van hugenoten te klein werd voor diensten. De Waalse kerk aan de Breestraat is vandaag de dag nog steeds in gebruik, met diensten die volgens traditie nog steeds in het Frans worden verzorgd.

5 **Stadhuis, Breestraat 102**

Het Leidse stadhuis aan de Breestraat is gebouwd in de stijl van de Hollandse renaissance. Na het ontzet van Leiden in 1574 werd de opdracht gegeven voor de nieuwbouw van een monumentale ingangspartij van het stadhuis. Deze werd ontworpen door Lieven de Key, een destijds zeer bekende Haarlemse stadssteenhouwer. De Key was oorspronkelijk van Gentse afkomst, maar vluchtte naar de Noordelijke Nederlanden toen het Zuiden door de katholieke Habsburgers werd heroverd. Eenmaal gevestigd in Haarlem werden De Keys architectonische kunsten al snel bekend en werd hij vaak ingeschakeld door Haarlemse stadsbestuurders. Zijn bekendheid verspreidde zich door de Noord-Hollandse steden, waardoor nu het Leidse stadhuis gesierd wordt door de langste Hollandse renaissancegevel van Nederland.

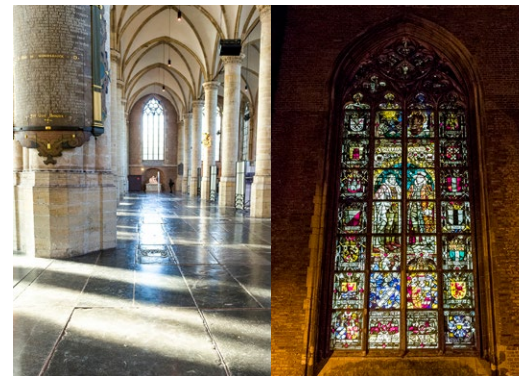
6 **Jean Michelhof, Pieterskerkstraat 10**

Het Jean Michelhof is één van de 35 hofjes die Leiden rijk is. Het werd in 1687 gesticht door Catharina Geschier, weduwe van Jan Michielsz, beiden protestantse Waalse vluchtelingen. Dit echtpaar had elkaar beloofd dat de langstlevende een hofje zou stichten. Deze wens werd door weduwe Catharina geëerd, met als voorwaarde dat er alleen leden van de Waalse (d.w.z. Franstalige) gemeente in het hofje mochten wonen. Het hofje kent enige tradities. Zo moeten nieuwe bewoners de andere bewoners trakteren op een feestmaal. Dit gebruik werd in 1757 afgeschaft, maar is door de studentbewoners in 2018 weer in het leven geroepen. Een andere traditie was het gratis verstrekken van bier aan de bewoners. Dit gebruik werd afgeschaft na klachten over de smakeloosheid van het in kelders bewaarde gerstenat. Na de klachten kregen de bewoners biergeld om betere vaten te kopen.

7 **Pieterskerk, Kloksteeg 16**

De Pieterskerk van Leiden werd in 1572 voor het eerst voor een protestantse dienst gebruikt, nadat de stad Leiden de kant van Willem van Oranje en daarmee die van het protestantisme had gekozen. Door deze protestantse ommezwaai werd Leiden ook een aantrekkelijke stad voor Franse hugenoten. In de kooromgang van de kerk is het Marnixraam te zien, een gedenkraam voor de Zuid-Nederlandse schrijver en rechterhand van Willem van Oranje: Filips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde. Hij was als student een leerling van Calvijn, wiens lessen en religieuze overtuigingen hij meenam in zijn werk als adviseur van Willem van Oranje. Na de Beeldenstorm van 1566 vluchtte Marnix vanwege zijn geloofsovertuiging naar Bremen, voordat hij in 1571 in Nederland in dienst kwam van Oranje. Vele Nederlandse straten zijn naar Marnix vernoemd, omdat hij zou hebben bijgedragen aan de totstandkoming van het Wilhelmus, hoewel dit tegenwoordig in twijfel wordt getrokken.

8 Jan Pesijnhof, Kloksteeg 21

In eerste instantie stond het Jan Pesijnhof in de Kloksteeg bekend als het hofje achter de 'Engelse poort', omdat in 1611 een groep kerkloze Pilgrims in dit hofje haar geloof beleed. Het huidige Jan Pesijnhof werd in 1683 gesticht door een hugenotenechtbaar: Jan Pesijn en Marie de Lannoy. De beoogde bewoners van het hofje waren 'des vieilles gens mariés de la nation Wallonne' oftewel de 'oude getrouwde mensen uit Wallonië (d.w.z. Frankrijk)'. Het echtpaar wenste beschutting en comfort te bieden aan Franse protestanten die verdreven waren uit

hun thuisland. Dit maakte van dit en van andere Waalse hofjes niet alleen een toevluchtsoord voor verdreven hugenoten in religieuze zin, maar ook in etnische zin. De verschillende door hugenoten gestichte Leidse hofjes waren in de zeventiende eeuw dus veelal een veilige haven voor religieuze vluchtelingen uit de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk.

9 Bibliotheca Thysiana, Rapenburg 25

De bibliotheek op Rapenburg 25 werd in 1655 gesticht door Johannes Thysius en wordt beschouwd als één van de eerste zaalbibliotheken: een bibliotheek waar men boeken kan raadplegen in dezelfde ruimte als waar ze in kasten staan. Johannes Thysius was een rijke protestant wiens grootouders in de zestiende eeuw waren gevlucht uit Antwerpen. Thysius kwam in 1635 naar Leiden om

letteren en rechten te studeren. De rijkdom die zijn ouders hem nalieten stelde hem in staat om zijn leven te wijden aan de wetenschap. Thysius' bijdrage aan de Leidse wetenschap is zeker niet de minste: de ongeveer 2500 boeken en pamfletten behoren tegenwoordig tot de collectie van de Leidse universiteitsbibliotheek en kunnen nog steeds door studenten en onderzoekers worden geraadpleegd. Thysius' bibliotheek heeft tot op heden haar functie behouden.

10 Voormalig woonhuis Descartes, Rapenburg 21

Op Rapenburg 21 bevindt zich het statige oude herenhuis waar René Descartes enige tijd verbleef. Deze Franse filosoof, bekend van zijn spreuk "Ik denk, dus ik ben", woonde in de jaren '30 van de zeventiende eeuw enige tijd in Leiden. De belangrijkste beweegreden voor zijn verblijf in Nederland was dat hier de afleidingen uit zijn Parijse leven afwezig waren. Daarnaast vond Descartes in Nederland een tolerante omgeving waarin hij zijn filosofische gedachten tot uiting kon brengen zonder het risico te lopen daarvoor vervolgd te worden, zoals in Frankrijk het geval was. Descartes leverde onder andere de inspiratie voor het coördinatenstelsel zoals we dat nu kennen. De plaquette op de gevel van het huis herinnert aan Descartes' verblijf op het Rapenburg.

Wereldwandeling van de Universiteit Leiden – Faculteit der Geesteswetenschappen in samenwerking met LeidenGlobal.